

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ-DÍJ 2013–2014

A Szépirodalmi Figyelő szerkesztősége 2004-ben díjat alapított, melyet 2005-ben adott át először.

A szerkesztőség 2015. március 17-én tizedik alkalommal adta át a Szépirodalmi Figyelő-díjat, ezúttal két évfolyam (2013–2014) szemlervata alapján.

Pethő Hunor képzőművész bronzplakettjét ebben az évben *Oravecz Imre* (*Újdonságok* című versét lásd Jelenkor 2013/3.; SZIF 2013/3.) és *Jász Attila* (*Átiratok. Myth&Co* című versét lásd 2000, 2014/2.; SZIF 2014/2.) vehette át. A díjátadóra a budapesti Roham Bárban került sor.

A díjazottokról született laudációkat az alábbiakban olvashatják.

ORAVECZ IMRE

Sokan elmondták már a kritikában, hogy Oravecz Imre a kortárs magyar irodalom egyik legsokoldalúbb és bizonyos értelemben legkiszámíthatatlanabb alkotója. Miből lehetett volna levezetni a Celanon iskolázott, a kor magyar költői regisztereiben teljesen társtalan, legkorábban talán Weöres által értékelt pályakezdést? Hogyan lehetett volna megjósolni a *Héj* verseitől a nagy, epikus, leíró költeményekig vagy a hopi mítoszok világa felé vezető utakat, és innen az 1972. szeptember vállalkozását, amely a szerelmi költészet hagyományát a versmondó teherbíró képességének és a személyesség lehetőségeinek szigorú grammatikai feltérképezésével fogta vallatóra? Mutattak-e jelek innen a *Halászóember* témája, emlékeztetfoglalása és higgadt, a mondatépítkezés és a verssor harmóniáját felmutató dikciója felé? Ki gondolta volna, hogy innen ismét a – *Héj* ilyen darabjaitól ugyanakkor igen messze álló – rövid versműfajok felé nyílik meg az út, vagy éppen – a Szajla-verseket kísérő alcím utalása ellenére – azt, hogy a magyar realista epika Oravecz Imre révén fogja új arculatát megmutatni? „Bennem mindig volt egy hiperrealistának nevezhető törekvés” – mondta a díjazott egy 1999-es interjújában: mit is takar vajon, terem-e valamiféle egységet ez a kategória az életmű korábbi és későbbi szakaszaira kiterjesztve? Az irodalomkritika persze – talán természeténél fogva – megtalálta a magyarázatokat erre a kiszámíthatatlanságra: kísérletet tett például arra, hogy valamiféle konceptualizmusban azonosítsa Oravecz alkotásmódjának központi karakterét, egy régi, még a *Halászóember* megjelenése előtt készült kismonográfia pedig a költészettörténeti perspektívát segítségül hívva próbált meg bizonyos súlypontokat (például az emlékezetét) kijelölni az életműben – utóbbira még itt is érdemes lesz visszatérni.

Oravecz Imre költészetének (és immár regényeinek) fogadtatása persze arról tanúskodik, hogy nincs szükség feltétlenül a kritikai leírás egységesítő eszközeire ahhoz, hogy ez az életmű újra és újra fentebb vázolt jellegéhez illően sokféle, olykor nehezen megjósolható összefüggésekben irányítsa magára irodalomtörténészek, kritikusok, doktori értekezések készítői vagy éppen fiatal lírikusok jelentős csoportjainak figyelmét. Ki gondolta volna például, hogy miközben az irodalmi-kritikai nyilvánosság éppen azzal volt elfoglalva, hogy miként nyújtson meggyőző magyarázatot a *Kaliforniai fűrj* olvasók sokaságát magával ragadó, noha olykor ugyanezen olvasók némelyikét komoly kihívások-

Fotó: Tamás Bertalan

kal szembesítő írásmódjára, aközben különböző egyetemi műhelyekben éppen a lírikus Oravecz korábban nem igazán tárgyalt képhasználatáról vagy az első versgyűjtemény rövid költeményeinek sajátosságairól készülnek diákköri és szakdolgozatok? *A megfélelő nap* egyik darabja, némi ironikus színezettel, az alábbi (szkeptikus és egyes pontokon, ha lehet így fogalmazni, alighanem téves) önleírást nyújtja az életműről: „Verseimmel mindig szemben úszom az árral, / semmi küldetéstudat, útmutatás, lángolás, / vagy posztmodern mutatóvány, viccesség, csavar, / földhözragadt, komor vagyok és érzelmes, / és folyton panaszkodom, / eszközeim pedig költőietlenek, / ha vannak egyáltalán eszközeim, / kritikusaik sem tudnak velem igazán mit kezdeni, / olvasóimhoz nem jutok el –” (*Irodalom*). Ma, úgy tűnik, ezek a talán nem létező, talán csak az árral szemben úszva megmutatkozó eszközök tartós figyelmet követelnek ki maguknak.

Hogy nem magától értetődő, mit is kellene velük kezdeni, az nem utolsósorban annak tudható be, hogy mindenekelőtt folyamatos határátlépésekre hívják meg az olvasót. Ez történik akkor, amikor a *Héj* töredékei nominális lenyomatokban – vagy éppen „egy ismeretlen szó kifordított héjában” (*Nézés*) – ejtik foglyul a beszédet, vagy amikor az *Egy földterület növénytakarójának változása* emlékeztető darabjai a tárgyias költészet eszméjét komolyan véve annak eszközeit a személytelen leírás prózai tartományába mentik át, de voltaképpen akkor is, amikor az *1972. szeptember* a „te” pozícióján megszűrve építi fel a lírai önelemzés személyes nyelvét. Talán a saját múlt nagyszabású számbavételére vállalkozó *Halászóember* létrejöttéhez is szükség volt arra a korábbi kísér-

letre *A hopik könyvében*, amely egy nagyon távoli, részint talán elképzelt kultúra mitológiájának világába átültetve vizsgálta meg az anyanyelv grammatikai és logikai teljesítőképességét, azt mintegy egyszerre belülről és kívülről szemügyre véve. A szavak, a nyelv eme folyamatos migrációjának mintázata talán nem is áll olyan távol az Árvai család történetét elbeszélő regények legalább kettős arcú narratív vállalkozásától. Annak megmutatásától, hogy az, ami voltaképpen a sajátot alkotja (vagy ami sajátja lesz), végsősoron csak a térbeli és időbeli eltávolodás által válik megragadhatóvá, valamint attól, hogy ehhez az emlékezés olyasfajta munkája lesz szükséges, amelynek – legyen szó a hazai paraszti kultúráról vagy az 1900 körüli amerikai bevándorlókéről – mindennek előtt az emléknem hiányát kell premisszaként kezelnie. Ezek a regények (a *Halászóember Por* című darabjából kölcsönzött kifejezéssel élve) „negatív szobrokból” teremtenek érzéki világokat.

Amint arra a díjazott nem egyszer figyelmeztetett, ez az emlékezés nem vagy nem csak irodalmi tétellel rendelkezik. Mégis, valamiképpen irodalommal lesz. Hogy hogyan, arról többek közt két – ma divatos irodalomtudományi terminust alkalmazva – írásjelenet tanúskodhat, amelyeket Oravecz művei keletkezéséről beszámolva adott elő. Az *1972. szeptember* létrejöttéről írva azt mutatta be, miként tárult fel az „igénytelen rögtönzésnek” indult összevetésekben egy forma és egy szerkezet, melyben „nem volt többé szó, kifejezés, fordulat, amelyet ne tudtam volna felhasználni. Valósággal lábamnál hevert az egész szótár.” Egy forma, amelyre immár irodalmi tekintetet lehet vetni („akkor támadt fel ismét az író bennem”) és amely csak mint irodalmi forma bizonyul egyedül alkalmasnak a múlt megszólaltatására. A regénysorozat (*Ondrok gödre, Kaliforniai fűrj*) egy interjúból előadott ősjelenete megint csak az írói kíváncsiság feltámadását: „Egyszer ültam otthon a dolgozószobámban, és kíváncsiságból leírtam egy mondatot, hogy ilyen lenne az első mondat, ha mégis elkezdeném.” És – lehetne hozzáfűzni – talán így is folytatódott, hiszen – a későbbi nyilatkozatok rendre ilyesmire utalnak – mint ha a hősei sorsa iránti kíváncsiságnak volna köszönhető, hogy a szerző immár a harmadik regény fejezeteit adja közre. Talán nem áll túlságosan messze az igazságtól az a feltevés, amely általánosabb értelemben is ebben a kíváncsiságban, ebben a saját ábrázolásmódra vetett egyszerre belső és külső pillantásban sejti a magyarázatot az életmű varázslatos sokféleségére – és olvasóinak kitarató ragaszkodására.

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

JÁSZ ATTILA

„tavi költőből hegyi költővé válok”

Jász Attila

(háromősz)

Ősz volt. Amikor először olvastam Attila verseit, úgy emlékszem, ősz volt. Ha naptár szerint nem is, hangulatilag mindenképpen. Ősz volt és este. Félfamentes, távolbabambuló. Mert ahhoz, hogy este, tényleg nem férhet kétség. És ezen az estén, Somogyban, kezemben egy könyvvel, úgy éreztem, ősz van. Különös, hogy ahogy ezt írom, itthon vagyok megint, és nekem az ősz is régóta otthonos. Szívesen merengek felhők alatt, hallok ki angyalszárnyneszt a szélből, figyelek bágyadt fényt és madármocorgást csupasz faágakon. Mert ősszel „tényleg csak nézni kell”. És négy versszakból – szerintem – Attilánál három biztosan ősz. A káosz felől hallgatag, zord istenmosoly felé figyelős.

(elvadultkert)

Hogy érezzük, milyen idilli a tökéletestől távol, ki kell egy elhanyagolt kertbe járnunk. Élvezni, ahogy lassul a szívverés és nyugszik a fej, a szem, a fül, a száj. Van is történetesen egy kert, csak hát egyre ritkábban jutok el oda. Az viszont megesik olykor, hogy lefekvés előtt könyvekben kezdek fákat figyelni. Attila verseiben például remegve vetnek árnyat, lombjukból ütemes csend árad, szélröpítette rövidfrekvencián. Arról társalognak talán, hogy lesz a levedlett faháncsból álarc, s egy elvadult kert hogy válik labirintussá. Olyanná, amelyben időznünk jól esik. Kacskaringós folyosóit persze metszeti, alakítja a költő is, aki mint-ha örömet lelné az örökös átépítésében. Tudja ő, a jó vers kölcsönvett szavakból épült esőbeálló. Búvóhely, dallamos menedékház.

(fényrezervátum)

Mert Jász Attila versvilága olyan, akár a hosszan exponált zene. A magvát egymásba kapaszkodó, halk akkordfutamok adják. Fekete-fehér

dzsessz. Mint tómeleyi dús hínárzat, finoman hullámoznak e költeményekben a sorok. Tarthatjuk őket napfény felé, tehetjük kövekre, szélbe, madártollak vízjele tetszik át rajtuk, fölsejlik mögülük a hallgatag nyugalomvágy. Ha hunyorítva nézzük Attila verseit, Nádor Tibor árnytanulmányaira hasonlítanak, ha kilencven fokkal elforgatjuk őket, Giacometti-szoborvázak. Ha meg csukott szemmel állunk neki olvasni, hívogató fényükből fejünkben rezervátum épül. Elkerített, végtelen kert. Találkozhatunk benne Tarkovszijjal és Tarr-al. Itt bolyong Csontváry és Csoma, Xántus és Jarmusch, itt gyakorol Dresch és Bosch. Magritte sziklát lebegtet a roppant víz felett, de pár szerzetest is látok, amint összetört tükörszilánkokra ikonokat festenek. Daidalosz meg – ez a tollba öltözött indián sámán – egy mítosz tanulságán töpreng.

(felszáradttócsák)

„Az írás felszáradt tócsák emléke” – írtad a naplódba egyszer. Akkor a mítoszok meg kiszáradt tengerek medréből valók, feneketlen mélyű, szikessé kövült iszaptól. Akit játékos kölyökkutyája ilyen helyek felé vezet, elhagyott kráterekben porladó csontokat találhat, törékeny, sós pihékre lelhet. Csendes Tollakra. És ha hallja, amit az angyalok súgnak neki, összeállíthatja belőlük a szárnyait. És óvatosan – a felhőkön felszáradt tócsák nyomait keresve – néhány szót elcsenhet talán az égből, csendben. Valamit, ami pontosan sohasem fejeződhet ki, és pontosan ezért nem is fejeződhet be. Mert a mítosz ilyen, bennünk alakul. Utazik egyfolytában, mint a tenger, mégis mozdulatlan marad.

Fotó: Tamás Bertalan

(túlkonkrét)

„[A]z igazi tenger mégiscsak délen található” – Te írod ezt is, egy esszében. Arrafelé – gondolom – a szél lágy és nőnemű. A hullámok a leszakadt Sziget partjait nyaldossák. Ide vágyott és/vagy menekült filozófus, festő és író, itt landolt Daidalosz is. Nem éppen végcél, útvesztő inkább ez is, bermudában bejárni javallott háromszög. Fehér falú háziköiből láthatatlanok, de megsejthetők az angyalok. Letapogatni a partvonalát térképész és hullám dolga. A költőnek körülírnia kell. Jeleket hagyni a homokon, bár lehet, túl konkrét még ez is. Láthatatlan szálat szőni inkább különös céllá, a kegyelem tollaival ruházni fel a tömegvonzást. Vinni magával a sziklák meg a sár emlékét, és olyan magasra hágni csak, ahonnan a tájék még látszik, de szédít már a képzelet.

(tavirólhegyire)

Mondjuk egy hegyre, ahogyan tetted Te is. Ahonnan látni este a tó színét. És várni életet, reggelt, reményt. Tudni, hogy „a gondolatától a papírig megtett út a fontos”. És nézni a víz arcán a pentaton csendet, és ha hideg szél fúj, kifordítva felvenni pár réteg metonímiát. Rutintalanul csobbanni egy kád vizében, kerülni – mint fák árnyát – mondatokat, és bolyongani elvadult szóbokrok között. Vízcseppek csillanását venni észre tollpihéken, felhőket a félig felengedett jég alatt. Maradni költő, és újragondolni, –mesélni, még egyszer, mindent. Taviról hegyire.

VASS NORBERT

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁFRA JÁNOS (1987) költő, kritikus, a Debreceni Egyetem doktorandusza

BIRÓ ANNAMÁRIA (1980) irodalomtörténész, a Partiumi Keresztény Egyetem oktatója, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kutatója

BUDA ATTILA (1953) irodalomtörténész, könyvtáros, a Szépirodalmi Figyelő főmunkatársa

CSORDÁS DÁNIEL (1976) illusztrátor, képregényrajzoló

DEMUS ZSÓFIA (1989) kritikus

DOBÁS KATA (1983) irodalomtörténész, kritikus

KELEMEN PÁL (1977) irodalomtörténész, az ELTE oktatója

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN (1973) irodalomtörténész, az ELTE oktatója

PALKÓ GÁBOR (1973) irodalomtörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos titkára

P. SZATHMÁRY ISTVÁN (1978) újságíró, grafikus, az ELTE doktorandusza

VASS NORBERT (1985) történész, kritikus, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

VIDOSA ESZTER (1991) kritikus

VINCZE FERENC (1979) író, irodalomtörténész, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztő-helyettese